

Czesław Wasilkowski

Reforma prawa emerytalnego : (ustawa z dn. 28.III.1958 r. o zmianie przepisów o rentach i zaopatrzeniach) [dokończenie]

Palestra 3/7-8(19-20), 87-105

1959

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

CZESŁAW WASILKOWSKI
sędzia Tryb. Ubezp. Społ.

Reforma prawa emerytalnego

(Ustawa z dn. 28. III. 1958 r. o zmianie przepisów o rentach i zaopatrzeniach)

(dokończeni e)

C Różne zagadnienia w zakresie zaopatrzenia emerytalnego

I

Omawiana ustawa z dnia 28.III.1958 r. wprowadzenie nie stanowi kodyfikacji przepisów w zakresie zaopatrzenia emerytalnego, jednakże dąży do zmniejszenia różnic pomiędzy poszczególnymi odrębnymi systemami zaopatrzeń emerytalnych, o czym będzie jeszcze mowa niżej. Ponadto ustawa ta zmierza do zlikwidowania tych odrębnych systemów emerytalnych, których racja bytu odpadła lub też które wobec poczynionych obecnie w dekrecie z dnia 25.VI.1954 r. zmian mogą już być wcielone do systemu powszechnego zaopatrzenia pracowników i ich rodzin. W związku z tym:

- 1) ustawa znosi specjalne przepisy o zaopatrzeniu ofiar wrogów demokratycznego ustroju Polski, wobec czego dekret z 13.XI.1945 r. o zaopatrzeniu tych osób (Dz. U. z 1956 r. Nr 59, poz. 287) utracił moc. Ustawa wychodzi z założenia¹, „że każdy akt terrorystyczny wobec obywatela, jeśli ten akt pozostaje w związku z jego działalnością urzędową, polityczną, społeczną lub zawodową, traktuje się jako wypadek w zatrudnieniu”.

Wszystkie dotychczasowe renty przyznane na podstawie dekretu z dnia 13.XI.1945 r. stają się rentami z dekretu z dnia 25.VI.1954 r. o powszechnym zaopatrzeniu emerytalnym. Mają one być wypłacane

¹ Zob. uzasadnienie rządowe projektu ustawy z 23.3.1958 r. (Druk sejmowy nr 135 z 1958 r., s. 4).

nadal, ale już w wysokości przysługującej zainteresowanemu w razie inwalidztwa (lub śmierci) będącego następstwem wypadku w zatrudnieniu (art. 110);

- 2) ustawa włącza do przepisów o powszechnym zaopatrzeniu emerytalnym odrębne dotychczas przepisy o świadczeniach emerytalnych dla robotników zatrudnionych w zespołach formujących szkło. Przepisy normujące te zagadnienia stały się osobnym rozdziałem (IX) dekretu (art. 78—82). Przepisy te są uzasadnione specjalnie ciężką pracą robotników formujących szkło. W związku z tym został uchylony normujący dotychczas te zagadnienia dekret z dnia 19.I.1957 r. (Dz. U. Nr 10, poz. 41 i Nr 35, poz. 149)².

Włączenie do dekretu przepisów o rentach dla robotników zatrudnionych w zespołach formujących szkło pociąga za sobą ten skutek, że w wypadkach nie unormowanych w rozdziale IX dekretu dotyczącym tych rent stosuje się pozostałe przepisy dekretu. Omawianymi specjalnymi przepisami nie są jednak objęci robotnicy zatrudnieni w zakładach przetwórstwa szkła lub produkujący ozdoby choinkowe. Określenie czynności zawodowych, których wykonywanie uzasadnia zaliczenie do grupy osób zatrudnionych w zespołach formujących szkło, dekret przekazał Ministrom Pracy i Opieki Społecznej oraz Budownictwa i Przemysłu Materiałów Budowlanych.³

Szczególne przepisy o rentach dla robotników zatrudnionych w zespołach formujących szkło (tzw. potocznie renty hutnicze) dotyczą renty starczej i inwalidzkiej. Do ich uzyskania wymagane są szczególne warunki. Robotnicy, którzy nie spełniają tych warunków, mają prawo do renty na zasadach ogólnych dekretu, przy czym okresy zatrudnienia w zespołach formujących szkło traktuje się jako okres I kategorii zatrudnienia (art. 82).

² Przed 1.7.1956 r. (data mocy obowiązującej dekretu z dnia 19.I.1957 r.) zaopatrzenie emerytalne robotników zatrudnionych w zespołach formujących szkło normowała uchwała Nr 132 Prezydium Rządu z dnia 27.3.1954 r. (Monitor Polski Nr A-32, poz. 468) oraz zarządzenie wykonawcze Ministrów Pracy i Opieki Społecznej, Przemysłu Materiałów Budowlanych oraz Zdrowia z dnia 15.1.1955 r. (Monitor Polski Nr 9, poz. 102). Znajomość dekretu z dnia 19.1.1957 r. oraz przepisów obowiązujących przed tymże dekretem z dnia 19.1.1957 r. jest potrzebna dlatego, że ten ostatni dekret stanowi (art. 17 ust. 2), iż do wniosków o świadczenia, zgłoszonych przed wejściem w życie dekretu, stosuje się przepisy dotychczasowe. Analogiczny przepis (art. 7 ust. 4) zawiera ustawa z dnia 28.3.1958 r., która włączyła do dekretu z 25.6.1954 r. przepisy o zaopatrzeniu emerytalnym robotników zatrudnionych w zespołach formujących szkło.

³ Por. rozporządzenie tych Ministrów z dnia 9.6.1958 r. (Dz. U. Nr 42, poz. 203).

Renta starcza przysługuje robotnikowi, który łącznie spełnia następujące warunki (art. 79 ust. 1): 1) w dniu 14.IV.1954 r.⁴ był zatrudniony w zespole formującym szkło, 2) przepracował co najmniej 20 lat w zespołach formujących szkło, 3) osiągnął w czasie zatrudnienia w zespole formującym szkło albo w czasie pobierania renty inwalidzkiej przewidzianej dla tych robotników (będzie o niej mowa niżej) wiek starczy wynoszący dla mężczyzn 60 lat, a dla kobiet 55 lat.

Zasady te stosuje się również odpowiednio do robotników, którzy po 14.IV.1954 r. przystąpili po raz pierwszy do pracy w zespole oraz do robotników, którzy powrócili po tym dniu do tego zatrudnienia przed osiągnięciem wieku starczego lub przed powstaniem zatrudnienia (art. 79 ust. 2)⁵. Pod pewnymi warunkami określonymi w art. 79 ust. 3 tego rodzaju rentę starczą mogą otrzymać także byli pracownicy zespołów formujących szkło.

Omawiana renta starcza jest wyższa od normalnej renty starczej o tyle, że przy podstawie wymiaru renty do 1 600 zł (normalnie do 1 200 zł) wynosi ona 75% podstawy, od nadwyżki ponad 1 600 zł do 2 000 zł wymierza się 20% podstawy wymiaru, a od nadwyżki ponad 2 000 zł — 15% wymiaru (art. 80).

Specjalna renta inwalidzka dla robotników zatrudnionych w zespołach formujących szkło przysługuje tylko w razie inwalidztwa wywołanego wypadkiem w zatrudnieniu lub chorobą zawodową (wykaz tych chorób określa rozporządzenie właściwych ministrów).⁶ Przyznanie tej renty uwarunkowane jest dalej tym, żeby inwalidztwo powstało w czasie zatrudnienia w zespole formującym szkło po dniu 14.IV.1954 r. i żeby zainteresowany zaprzestał pracy w tym zespole.

⁴ Data wejścia w życie uchwały nr 132 Prezydium Rządu z dnia 27.3.1954 r., wymienionej w przyp. 2.

⁵ Art. 79 kładzie nacisk na to, by robotnik ubiegający się o tę rentę starczą osiągnął wiek starczy w czasie zatrudnienia w zespole lub w czasie pobierania renty inwalidzkiej. Omawiane przepisy o rencie starczej pomijają sytuację, w której pracownik osiągnął wiek starczy w czasie okupacji, brak więc podstawy do zastosowania w tym wypadku art. 109 dekretu z 25.6.1954 r., wyrażającego myśl, że osiągnięcie wieku starczego w czasie, gdy pracownik nie pozostawał w zatrudnieniu, nie pociąga za sobą ujemnych skutków, jeżeli nastąpiło to w okresie od 1.9.1939 r. do dnia 9.5.1945 r. Stanowisko takie zajął TUS w wyroku z dnia 27.4.1959 r. (TR III 940/58) wyjaśniając, że art. 109 ogranicza się do sytuacji związanych z normalną rentą starczą (powołano tam tylko art. 28 ust. 1 i 2 dekretu), gdyż przepisy o rencie starczej hutników — jako wyjątkowe — nie ulegają wykładni rozszerzającej.

⁶ Por. rozporządzenie Ministrów Pracy i Opieki Społecznej oraz Budownictwa i Przemysłu Materiałów Budowlanych z dnia 9.6. 1956 r. (Dz. U. Nr 42, poz. 202)

II

Spośród bardzo licznych zagadnień, które się wyłaniają na tle przepisów przejściowych i wprowadzających (rozdział XI, art. 84 i nast.) dekretu — poza omówionym już zagadnieniem likwidacji „starego portfelu rent” — poświęcę jeszcze nieco miejsca znaczeniu decyzji rentowych wydanych na podstawie przepisów obowiązujących przed dniem 1.VII.1954 r.

Zagadnienie to miało szczególnie duże znaczenie aż do reformy prawa emerytalnego z mocy ustawy z dnia 28.III.1958 r. Do tego bowiem czasu setki tysięcy rencistów pobierało renty na podstawie decyzji wydanych z mocy dawnych przepisów. Obecnie prawie wszyscy dawni renciści otrzymali renty na podstawie dekretu. Jednakże wspomniane zagadnienie pozostało nadal aktualne w części dotyczącej znaczenia decyzji rentowych wydanych na podstawie dawnych przepisów, jeżeli decyzjami tymi odmówiono przyznania prawa do renty emerytalnej. Liczba takich decyzji jest niemała, bo sięga dziesiątków, a może nawet setek tysięcy.

W omawianej materii dekret (art. 86) stanowi: „Decyzje wydane na podstawie dotychczasowych przepisów nie podlegają rewizji, a wnioski o rewizję nie podlegają rozpatrzeniu z wyjątkiem przypadków przewidzianych w dekrecie”. Jak to wyjaśnił TUS⁷, przez pojęcie „rewizja” rozumieć należy zmianę decyzji wydanej przez organ rentowy na zasadzie przepisów obowiązujących przed 1.VII.1954 r., jeżeli zmiana ta miałaby być oparta na przepisach dekretu.

Wobec przepisu o takiej treści wstępną czynnością organu rentowego powinno być zbadanie, czy osoba ubiegająca się o przyznanie jej świadczeń emerytalnych nie zgłaszała już przed 1.VII.1954 r. wniosku o świadczenia emerytalne i czy nie zapadła już poprzednio decyzja rentowa. Jak już wspomniano, renty dawne uległy w zasadzie zamianie na renty nowe, wymierzone na podstawie dekretu. Jeżeli jednak okaże się, że wydana została odmowna decyzja z mocy dawnych przepisów, to należy nowy wniosek o rentę traktować jako wniosek o „rewizję” dawnej decyzji i odmówić merytorycznego rozpatrzenia sprawy — jeżeli nie zachodzi sytuacja, w której z mocy pozytywnych przepisów dekretu dopuszczalne jest merytoryczne rozpatrzenie ponownego wniosku o rentę (te ostatnie wypadki zostaną omówione później). Podkreślić należy, że rozstrzygnięcie organu rentowego w konkretnej sprawie tej treści, iż wniosek zainteresowanego o rentę (czyli pośrednio wniosek jego o „rewizję” dawnej decyzji organu rentowego) nie podlega rozpatrzeniu, powinien mieć

⁷ Por. wyrok z dnia 13.11.1957 r. nr TR II 568/56 (PUS nr 5—6 z 1958 r.).

formę normalnej decyzji rentowej z pouczeniem o środku prawnym. Okoliczność bowiem, że w sprawie istnieje dawna decyzja i że nie zachodzi żaden z wypadków, z mocy którego dopuszczalna jest „rewizja”, podlega kontroli ze strony sądów ubezpieczeń społecznych, chodzi bowiem o rozstrzygnięcie przewidziane w art. 4 prawa o sądach ubezpieczeń społecznych, a na takie rozstrzygnięcie przysługuje zainteresowanemu skarga.

Organy rentowe, zwłaszcza w pierwszych latach po wejściu w życie dekretu, załatwiały często takie sprawy w trybie zwykłego pisma informacyjnego. TUS wyjaśnił,⁸ że również w takich wypadkach pismo organu rentowego ma znaczenie decyzji, która podlega zaskarżeniu do okręgowego sądu ubezpieczeń społecznych na zasadach ogólnych.

Zainteresowani (ich pełnomocnicy) stają nieraz wobec kwestii, czy nowy wniosek o rentę należy uważać za wniosek o rewizję dawnej decyzji organu rentowego. Rzeczywiście, nie jest to nieraz sprawa prosta.

Nie powoduje trudności w ocenie tej kwestii okoliczność, że inne instytucje spełniały poprzednio funkcje organów rentowych (Zakład Ubezpieczeń Społecznych i jego oddziały). Ale trudności wynikają stąd, że świadczenia rentowe były według poprzednio obowiązujących przepisów bądź oznaczone inaczej, bądź też — przy takim samym oznaczeniu — były w swej istocie świadczeniem o treści różnej (obejmującej w niektórych wypadkach dwa świadczenia odrębnie oznaczone w dekrecie) albo były uzależnione od warunków w swej istocie różnych.

Szczegółowe omówienie kwestii, jakie się w związku z tym nasuwają, zajęłoby zbyt dużo miejsca. Wobec tego ograniczę się tylko do kilku uwag.

Jeśli chodzi o decyzje organów rentowych wydane na podstawie ustawy z dnia 28.III.1933 r. o ubezpieczeniu społecznym, to należy podkreślić, że ustawa ta, regulująca od dnia 1.I.1934 r. świadczenia emerytalne dla robotników na całym obszarze Państwa (były pewne odchylenia w stosunku do robotników rolnych), nie przewidywała odrębnej renty starczej. Zapewniała ona świadczenia emerytalne w formie renty inwalidzkiej zarówno z tytułu niezdolności do zarobkowania wywołanej schorzeniami, ułomnością lub upadkiem sił (w razie niezdolności spowodowanej wypadkiem w zatrudnieniu lub chorobą zawodową przysługiwała odrębna renta wypadkowa), jak i z tytułu niezdolności związanej z osiągnięciem wieku starczego, który był oznaczony na 65 lat, a w pewnych wypadkach na 60 lat (inwalidztwo z tytułu wieku). W związku z tym,

⁸ Por. np. wyrok z dnia 6.10.1956 r. nr TR III 301/56 (PZS nr 12 z 1956 r.).

w razie wydania na podstawie tej ustawy odmownej decyzji w sprawie o rentę inwalidzką, należy uważać taką odmowę za równoznaczną również z odmową przyznania renty starczej. Wyjaśnił to już niejednokrotnie TUS⁹. Jeżeli chodzi o rentę emerytalną dla pracowników umysłowych, to do czasu wejścia w życie dekretu obowiązywało rozporządzenie Prezydenta z 24.XI.1927 r. o ubezpieczeniu pracowników umysłowych (Dz. U. Nr 106, poz. 911 z późniejszymi zmianami). Rozporządzenie to przewidywało zarówno rentę starczą, jak i rentę inwalidzką. W związku z tym odmowa przyznania renty na podstawie tego rozporządzenia tamuje drogę do żądania odpowiednio renty starczej lub inwalidzkiej na podstawie dekretu.

Oba wspomniane akty ustawodawcze (z 1927 r. i z 1934 r.) ustanawiały inne warunki powstania prawa do renty emerytalnej. W szczególności uzależniały one powstanie tego prawa od przebycia w ubezpieczeniu emerytalnym określonego czasu (przebycie w ubezpieczeniu odpowiedniej liczby miesięcy lub też tygodni składkowych).

Ustawa z 1933 r. stanowiła, że w razie zawarcia związku małżeńskiego przez pracownika po ukończeniu 55 lat wdowie po takim pracowniku nie przysługuje renta wdowia (zaopatrzenie) poinwalidzka (art. 189 ust. 2 cytowanej ustawy).¹⁰ Na tym tle mogą zdarzyć się wypadki, w których zainteresowanemu odmówiono świadczeń emerytalnych, pomimo że na podstawie dekretu uzyskałby on prawo do takich świadczeń. Nie stanowi to jednak dostatecznej podstawy do niestosowania art. 86 dekretu i dopuszczenia do „rewizji” dawnej decyzji, lecz tylko — w szczególnych warunkach — może usprawiedliwić wniosek zainteresowanego do Ministra Pracy i Opieki Społecznej o rentę wyjątkową z art. 108 dekretu.¹¹

Jak już zaznaczono, dekret przewiduje wyjątki od zasady, że dawne

⁹ Zob. np. wyrok z 25.3.1959 r. nr TR III 32/59. Ta sama sytuacja zachodzi w razie oddalenia z mocy ustawy z 28.3.1933 r. wniosku o zaopatrzenie inwalidzkie przewidziane art. 302 tej ustawy.

¹⁰ Sytuacja ta była przedmiotem rozważań TUS w wyroku z 27.4.1959 r. (nr TR III 914/58). TUS uznał, że zastosowano tu omawiany art. 86 dekretu (przed 1.7.1958 r. był to art. 82).

¹¹ Należy zauważyć, że według orzecznictwa TUS (por. np. wyrok z 5.2.1959 r. nr TR III 663/58) zawiadomienie zainteresowanego przez organ rentowy, że zachodzi brak warunków do wystąpienia z wnioskiem o przyznanie renty wyjątkowej przewidzianej w art. 97 (od 1.7.1958 r. jest to art. 108), jest zwykłym aktem administracyjnym, a nie decyzją w rozumieniu art. 4 prawa o sądach ubezpieczeń społecznych. Zarówno od takiego zawiadomienia, jak i od postanowienia Ministra Pracy i Opieki Społecznej wydanego w trybie art. 97 (obecnie art. 108) w sprawie renty nie przysługuje zainteresowanemu prawo wniesienia skargi do okręgowego sądu ubezpieczeń społecznych.

decyzje (odmowne) nie podlegają „rewizji”. Są one wymienione zwłaszcza w art. 95. Przepis ten przewiduje, że podlegają rozpatrzeniu na podstawie dekretu wnioski o rentę starczą lub inwalidzką zgłoszone po wejściu w życie dekretu (a tym samym podlegają „rewizji” dawne decyzje), jeżeli pracownik był zatrudniony po złożeniu wniosku dawnego załatwionego odmownie lub po ustaniu prawa do renty z powodu braku inwalidztwa albo też osiągnął wiek starczy w ciągu 5 lat od ustania zatrudnienia.

Dotychczas była mowa o dopuszczalności „rewizji” dawnych decyzji, z mocy których nastąpiła odmowa świadczeń emerytalnych z tytułu własnej pracy.

Co się tyczy świadczeń emerytalnych na rzecz wdów, to dopuszczalne jest rozpatrzenie (a tym samym „rewizja” dawnych decyzji) — na podstawie dekretu-wniosków o rentę rodzinną przez wdowy, którym odmówiono renty po mężu z powodu zdolności do pracy lub nieosiągnięcia odpowiedniego wieku. To samo dotyczy wdów po pracownikach (wojskowych zawodowych), którzy objęci byli przepisem ustawy z 11.XII.1923 r. o zaopatrzeniu emerytalnym funkcjonariuszów państwowych i zawodowych wojskowych, przy czym wdowy te utraciły zaopatrzenie z mocy art. 5 ustawy z 1.VII.1949 r. o zmianie ostatnio cytowanej ustawy (utrata z powodu nieukończenia 55 lat, braku inwalidztwa lub niewychowywania dzieci uprawnionych do pensji sierocej). Podkreślić należy, że wdowy ubiegające się o rentę rodzinną na podstawie tego przepisu powinny — tak samo jak i inne wdowy — odpowiadać wszelkim wymaganiom dekretu w tej materii (art. 45 i nast.). O szczególnych sytuacjach, które mogą się zdarzyć na tym tle, była już mowa w związku z przedstawieniem przepisów o rencie rodzinnej.

III

Zaopatrzenie inwalidów wojennych i wojskowych¹² oraz ich rodzin. Zasadniczym aktem ustawodawczym w tej materii jest dekret z 14.VIII.1954 r. o zaopatrzeniu inwalidów wojennych i wojskowych oraz ich rodzin (Dz. U. Nr 37, poz. 159). Dekret ten był czterokrotnie nowelizowany, mianowicie po raz pierwszy ustawą

¹² Zaopatrzenie to zostało omówione w broszurze pod tymże tytułem, opracowanej przez T. Wasyleckiego (Warszawa 1958, Wydawnictwo Prawnicze) oraz w art. tegoż autora pt. „Zaopatrzenie inwalidów wojennych i wojskowych” (PUS nr 12 z 1958 r.).

z dnia 15.XI.1956 r. (Dz. U. Nr 36, poz. 257), po raz drugi ustawą z dnia 13.XII.1957 r. (Dz. U. z 1958 r. Nr 2, poz. 6), po raz trzeci ustawą z dnia 28.III.1958 r. (Dz. U. Nr 21, poz. 93) i po raz czwarty ustawą z dnia 6.VI.1958 r. o służbie wojskowej szeregowców i podoficerów Sił Zbrojnych (Dz. U. Nr 36, poz. 164). Tekst jednolity omawianego dekretu został ogłoszony w Dz. U. z 1958 r. Nr 23, poz. 98 (poprzedni tekst jednolity — Dz. U. z 1956 r. Nr 59, poz. 286). Dekret ten obowiązuje od 1.VII.1954 r. Poprzednio materię tę regulowała ustawa z 17.III.1932 r. o zaopatrzeniu inwalidzkim (Dz. U. z 1945 r. Nr 221, poz. 131 z późniejszymi zmianami).

Jak już zaznaczyłem na wstępie, zagadnieniom świadczeń rentowych dla inwalidów wojennych i wojskowych poświęcę tylko — z braku miejsca — stosunkowo nieliczne uwagi. Uzasadnione jest to również okolicznością, że spory w tym zakresie należą do kompetencji sądów ubezpieczeń społecznych dopiero od 1.I.1958 r. (stosownie do art. 58 i 60 cytowanej już ustawy z 13.XII.1957 r.), a przed tą datą należały do właściwości Ministra Pracy i Opieki Społecznej. W związku z tym orzecznictwo sądowe w omawianej materii jest nader skąpe.

Ustawa z dnia 28.III.1958 r. „przeprowadza całkowite zrównanie wypadków w zatrudnieniu z inwalidztwem wojennym lub wojskowym pozostającym w związku ze służbą wojskową. Natomiast inwalidztwo wojskowe nie pozostające w związku ze służbą wojskową zrównane zostało z inwalidztwem pracy z innych przyczyn niż wypadek w zatrudnieniu lub choroba zawodowa”. W związku z tym ustawa „ustala takie same stawki wymiarowe rent jak w przepisach o zaopatrzeniu inwalidów pracy”.¹³ Ustawa ta wprowadziła zasadę, „że udział w ruchu partyzanckim i podziemnym walczącym z hitlerowskim okupantem (URP) jest równoznaczny ze służbą wojskową. Ustalenie takiej zasady daje możliwość włączenia dotychczasowych przepisów o URP do przepisów o zaopatrzeniu inwalidów wojennych i wojskowych”.¹³ W związku z tym utraciła moc ustawa z 23.VII.1954 r. o zasiłkach i pomocy dla osób pozostałych po uczestnikach ruchu podziemnego i partyzanckiego poległych w walce o wyzwolenie Polski spod najazdu hitlerowskiego (Dz. U. z 1950 r. Nr 43, poz. 395 i z 1953 r. Nr 9, poz. 29). Wszystkie dotychczasowe renty i zasiłki wymierzone na podstawie ostatnio cytowanej ustawy stały się rentami z dekretu o zaopatrzeniu inwalidów.

Dekret z dnia 14.VIII.1954 r. o zaopatrzeniu inwalidów wojennych i wojskowych oraz ich rodzin w brzmieniu obecnie obowiązującym (bę-

¹³ Por. str. 5 uzasadnienia projektu rządowego ustawy z 28.3.1958 r. (Druk sejmowy nr 135 z 1958 r.).

dę go oznaczać w dalszym ciągu artykułu jako dekret o „z. in.”) obejmuje — jak to wynika z samej jego nazwy świadczenia dla inwalidów wojennych i wojskowych oraz ich rodzin.

Inwalidą wojennym jest żołnierz (chodzi tu o żołnierza w czynnej służbie wojskowej — art. 3 w związku z art. 5 i 6 dekretu o z. in.), który stał się inwalidą w związku z działaniami wojennymi lub mającymi charakter wojenny.

Inwalidami wojskowymi są (art. 3 ustawy) osoby, które stały się inwalidami a) w czasie odbywania czynnej służby wojskowej lub b) w ciągu 6 miesięcy po zwolnieniu ze służby wojskowej, jeżeli inwalidztwo jest następstwem chorób powstałych lub urazów doznanych w czasie odbywania czynnej służby wojskowej.

Żołnierzami w czynnej służbie wojskowej, którym przysługuje zaopatrzenie na podstawie omawianego dekretu (art. 5), są: 1) podoficerowie i szeregowcy odbywający zasadniczą służbę wojskową, 2) uczniowie oficerskich szkół wojskowych oraz słuchacze akademii wojskowych i innych wojskowych szkół wyższych, nie będących oficerami zawodowymi lub podoficerami zawodowymi i nadterminowymi, 3) oficerowie, podoficerowie i szeregowcy rezerwy lub pomocniczej służby wojskowej, odbywający ćwiczenia lub przeszkolenia wojskowe, 4) podoficerowie i szeregowcy powołani z rezerwy do służby wojskowej, zarządzanej w interesie obrony Państwa albo w razie mobilizacji i w czasie wojny, 5) oficerowie, podoficerowie i szeregowcy odbywający służbę wojskową określoną w przepisach szczególnych z wyjątkiem oficerów zawodowych i podoficerów zawodowych i nadterminowych.

Natomiast nie korzystają z zaopatrzenia na podstawie omawianego dekretu o z. in. (art. 6) oficerowie zawodowi, podoficerowie zawodowi i nadterminowi oraz oficerowie powołani z rezerwy do służby wojskowej, zarządzanej w interesie obrony Państwa albo w razie mobilizacji i w czasie wojny. Osoby te oraz członkowie ich rodzin pozostających po ich śmierci korzystają z zaopatrzenia na podstawie ustawy z 13.XII.1957 r. o zaopatrzeniu emerytalnym żołnierzy zawodowych i nadterminowych oraz ich rodzin (Dz. U. z 1958 r. Nr 2, poz. 6 i Nr 21, poz. 93). Jeżeli jednak żołnierze ci zostali zwolnieni ze służby wojskowej po 30.VI.1954 r., a nie nabyli prawa do zaopatrzenia na podstawie ostatnio cytowanej ustawy z 13.XII.1957 r. ani też poprzednio obowiązujących przepisów w tej materii, to przysługuje im prawo do zaopatrzenia z mocy dekretu o z. in. lub z mocy dekretu o powszechnym zaopatrzeniu emerytalnym pod warunkiem, że odpowiadają wymaganiom uzasadniającym prawo do renty w myśl tych przepisów (art. 48 ustawy z 13.XII.1957 r.).

Zaopatrzenie żołnierzy — inwalidów obejmuje (art. 2 ust. 1): świadczenia pieniężne (rentę inwalidzką, dodatki do renty i zasiłek pogrzebowy) i świadczenia w naturze (pomoc leczniczą i położniczą, zaopatrzenie w protezy i aparaty ortopedyczne, przysposobienie zawodowe, zapewnienie pracy, umieszczenie w domu rencistów i ulgi taryfowe przy przejazdach kolejami). Zaopatrzenie członków rodzin obejmuje (art. 2 ust. 2): świadczenia pieniężne (rentę rodzinną, dodatki do renty, zasiłek pogrzebowy i odprawę) oraz świadczenia w naturze (pomoc leczniczą i położniczą, zaopatrzenie w protezy i aparaty ortopedyczne i umieszczenie w domu rencistów).

Dekret o z. in. w konstrukcji swej zbliżony jest do dekretu z 25.VI.1954 r. o powszechnym zaopatrzeniu pracowników i ich rodzin.

Wiele instytucji (np. zbieg prawa do dwóch lub więcej rent) unormowane zostało w sposób analogiczny jak w dekrecie z 25.VI.1954 r. W licznych innych przypadkach dekret o z. in. odsyła wprost do dekretu z 25.VI.1954 r., jak np. w kwestii ponownego ustalenia prawa do zaopatrzenia lub jego wysokości, ustania prawa do zaopatrzenia lub wstrzymania świadczeń, dochodzenia zwrotu świadczeń, wznowienia postępowania (art. 12).

Zaopatrzenia przyznaje i świadczenia pieniężne wypłaca prezydium właściwej rady narodowej, stosując przy postępowaniu przepisy o powszechnym zaopatrzeniu emerytalnym (art. 8 ust. 1, 2 i 4). Obowiązki organów wojskowych w zakresie zgłaszania wniosków o przyznanie zaopatrzenia inwalidzkiego inwalidom wojskowym i członkom ich rodzin zostały określone zarządzeniem Ministrów Obrony Narodowej i Spraw Wewnętrznych z 18.XII.1958 r. (Monitor Polski Nr 100, poz. 546). Organy wojskowe występują wtedy zamiast zakładów pracy i rad zakładowych, działających na podstawie przepisów o powszechnym zaopatrzeniu emerytalnym. Jak już wspomniano, spory o świadczenia pieniężne rozstrzygane są od 1.I.1958 r. przez sądy ubezpieczeń społecznych (art. 8 ust. 5).

Tak samo jak dekret z 25.VI.1954 r. o powszechnym zaopatrzeniu emerytalnym, również omawiany obecnie dekret o zaopatrzeniu inwalidów nie przewiduje przedawnienia prawa do zaopatrzenia, ani też nie ustanawia żadnego prekluzyjnego terminu do zgłaszania wniosków o zaopatrzenie, co — rzecz zrozumiała — jest korzystne dla zainteresowanych. Odchylenie od tej zasady zawiera jedynie art. 44 dekretu o z. in. Ustanawia on regułę, że do praw o zaopatrzenie, zgłoszonych przed 1.VII.1954 r., stosuje się przepisy dotychczasowe; dotyczy to również praw do

zaopatrzenia żołnierzy zwolnionych ze służby w okresie od 1.VII.1953 r. do 1.VII.1954 r. oraz osób pozostałych po żołnierzach i inwalidach zmarłych w tym okresie. Przepis art. 44 ust. 3 stanowi mianowicie, że wspomniani żołnierze i wspomniane osoby powinni zgłosić swe prawa do zaopatrzenia w terminie do 1.XII.1954 r. pod rygorem utraty prawa. Ale jednocześnie Minister Pracy i Opieki Społecznej został uprawniony (art. 44 ust. 4) do udzielania zezwoleń na to, aby na podstawie dekretu o z. in. rozpatrywać wnioski nie zgłoszone w ustawowym terminie jeżeli inwalidztwo lub śmierć żołnierza powstaje w związku ze służbą wojskową, a ponadto uprawniony został (art. 44 ust. 5) do przekazania tych uprawnień prezydiom rad narodowych. Minister Pracy i Opieki Społecznej skorzystał z tego, wydając 7.III.1957 r. odpowiednie rozporządzenie (Dz. U. Nr 15, poz. 81).

Zauważyć należy, że według ustalonej praktyki organów rentowych (która znajduje oparcie w treści wspomnianego rozporządzenia z 7.III.1957 r.) upoważnienie do rozpoznawania wniosków o zaopatrzenie inwalidzkie, zgłoszonych po upływie terminu prekluzyjnego, odnosi się nie tylko do wypadków określonych w art. 44 ust. 2 i 3, ale i do wszystkich innych wypadków, w których nastąpiło spóźnione zgłoszenie wniosku o zaopatrzenie inwalidzkie.

Należy jeszcze w omawianej kwestii zwrócić uwagę na to, że poprzednio obowiązująca w tej materii ustawa z 17.III.1932 r. o zaopatrzeniu inwalidzkim (Dz. U. z 1945 r. Nr 22, poz. 131 z późniejszymi zmianami) ustanawiała (art. 31) terminy prekluzyjne do zgłaszania wniosku o zaopatrzenie inwalidzkie.

Podstawę wymiaru renty dla inwalidy wojennego lub wojskowego ustala się w zależności od tego, czy przed powołaniem do służby wojskowej był on, czy też nie był pracownikiem. Jeżeli był pracownikiem, to podstawę wymiaru renty ustala się według zasad określonych w przepisach o powszechnym zaopatrzeniu emerytalnym na podstawie zarobków osiągniętych przed powołaniem do służby wojskowej. Jednakże podstawa wymiaru renty obliczona w ten sposób nie może być niższa niż 500 zł, a dla inwalidów wojennych i wojskowych, których inwalidztwo pozostaje w związku ze służbą wojskową, zaliczonych do I grupy inwalidów, mniej niż 1 200 zł (art. 13 ust. 1 i 3). Obliczenie w ten sposób podstawy wymiaru renty następuje, gdy żołnierz był pracownikiem bądź bezpośrednio przed powołaniem do służby wojskowej, bądź też w okresie 3 miesięcy przed powołaniem lub nawet wcześniej, jeżeli w chwili powstania prawa do zaopatrzenia posiada łącznie ze służbą wojskową okres zatrudnienia

wymagany do uzyskania renty inwalidzkiej na zasadzie przepisów o powszechnym zaopatrzeniu emerytalnym (art. 13 ust. 2).

Jeżeli inwalida nie odpowiada powyższym wymaganiom, to wtedy jako podstawę wymiaru renty przyjmuje się kwoty jednolite (500 zł lub 1 200 zł), o których była już wyżej mowa (art. 13 ust. 3).

Jak już wynika z rozważań wstępnych dotyczących dekretu z 14.VIII.1954 r., prawo do renty inwalidzkiej przysługuje osobom, które odbywały czynną służbę wojskową (w znaczeniu powyżej przedstawionym) i stały się inwalidami.

W zależności od stopnia niezdolności do wykonywania zatrudnienia komisja lekarska do spraw inwalidztwa i zatrudnienia zalicza inwalidę do jednej z 3 grup inwalidów (komisja orzeka przede wszystkim o samym inwalidztwie). Komisje orzekają w trybie i na zasadach określonych w przepisach o powszechnym zaopatrzeniu inwalidów, a w czasie wojny — działają wojskowe komisje lekarskie (art. 4 ust. 2 dekretu o z. in.).

Podział na 3 grupy inwalidów odbywa się również tak samo, jak w powszechnym zaopatrzeniu emerytalnym; częściowo niezdolni do wykonywania zatrudnienia — III grupa, całkowicie niezdolni do wykonywania zatrudnienia — II grupa i całkowicie niezdolni, którzy nadto wymagają stałej opieki innej osoby — I grupa (art. 4 ust. 1).

Wysokość renty inwalidzkiej zależy m. i. od tego, czy inwalidztwo żołnierza pozostaje w związku ze służbą wojskową. Według art. 17 dekretu o in. w. ma to miejsce wtedy, gdy przyczyną inwalidztwa jest: 1) zranienie, kontuzja lub inne obrażenia doznane w walce z wrogiem albo wskutek wypadku, któremu żołnierz uległ podczas lub w związku z wykonywaniem obowiązków służbowych, 2) zachorowanie na froncie lub w związku z przebywaniem na froncie, 3) choroby zakaźne panujące w miejscu służbowym pobytu żołnierza, 4) choroby powstałe w związku ze szczególnymi właściwościami lub warunkami służby albo wskutek istotnego pogorszenia stanów chorobowych w związku z tymi właściwościami lub warunkami służby.

Dekret (art. 17 ust. 2) przekazał Ministrowi Obrony Narodowej ustalenie listy chorób powstających w związku ze szczególnymi właściwościami lub warunkami służby wojskowej. Nastąpiło to w zarządzeniu tego Ministra nr 44/MON z 4.IX.1954 r. (Dz. Rozk. MON Nr 28, poz. 105).¹⁴ Za pozostające w związku ze służbą wojskową uważa się również wypadki w drodze do miejsca i z miejsca wykonywania czynności służbowych

¹⁴ Jakkolwiek zarządzenie to oparte zostało na art. 16 ust. 3 dekretu o z. in. w jego pierwotnym brzmieniu, to jednak obowiązuje ono również w stanie prawnym istniejącym od 1.7.1958 r.

(art. 17 ust. 3). Związek niezdolności do pracy ze służbą wojskową ustalają wojskowe komisje lekarskie (art. 17 ust. 4).¹⁵

Wysokość renty inwalidzkiej, jeżeli inwalidztwo pozostaje w związku ze służbą, jest uzależnione od grupy inwalidztwa, wysokości podstawy wymiaru renty oraz od tego, czy inwalida jest zatrudniony lub ma dochód z innych źródeł. Konkretnie stawki procentowe wymienia art. 14 dekretu. Wysokość tej renty jest taka sama jak renty z tytułu wypadku w zatrudnieniu (choroby zawodowej) w systemie powszechnego zaopatrzenia emerytalnego.

Renta dla inwalidów, których inwalidztwo pozostaje w związku ze służbą wojskową, nie ulega zawieszeniu z powodu zatrudnienia lub posiadania dochodu z innych źródeł. Jednakże, jak już zaznaczono, wysokość tej renty jest dla inwalidów zaliczonych do II i III grupy inwalidów inna (niższa), jeżeli są zatrudnieni lub mają dochód z innych źródeł.

Jeśli chodzi o wysokość renty inwalidzkiej z tytułu inwalidztwa nie pozostającego w związku ze służbą wojskową, to renta ta jest niższa niż renta przy inwalidztwie związanym ze służbą wojskową. Stawki miesięczne tej renty zostały oznaczone w art. 15 ust. 1 dekretu.¹⁶ Przy rencie tej ma znaczenie kategoria zatrudnienia. Renta w pełnej wysokości jest wypłacana wtedy, gdy rencista nie jest zatrudniony i nie ma dochodów z innych źródeł. To samo odnosi się do rencistów, którzy wprawdzie są zatrudnieni lub osiągają inne dochody, lecz dochody te (z zatrudnienia lub z innych źródeł) są niskie, mianowicie nie przekraczają granicy wskazanej w rozporządzeniu Rady Ministrów 6.V.1958 r. w sprawie zasad zawieszania prawa do renty oraz zasad wypłacania inwalidzkiej renty wyrównawczej (rozporządzenie to zostało omówione w części I niniejszego artykułu — „Palestra” nr 1 z 1959 r.).

Renta inwalidzka w wysokości obniżonej jest wypłacana renciście, jeżeli jest on zatrudniony lub osiąga dochód z innych źródeł, i to w wysokości przekraczającej minimum wskazane w wyżej cytowanym rozporządzeniu z 6.V.1958 r. Przy wyższych zarobkach (dochodach) następuje zawieszenie w całości prawa do renty inwalidzkiej (art. 15 ust. 2 dekretu o z. in. i rozp. z 6.V.1958 r.).

¹⁵ Inaczej postępuje się w sprawach, w których udzielone zezwolenie na rozpatrywanie ich, jakkolwiek wniosek o zaopatrzenie inwalidzkie został zgłoszony po upływie terminu prekluzyjnego (mowa o tym była wyżej). Według szczególnego przepisu art. 56 dekretu o z. in. w sprawach tych związki ze służbą wojskową ustala komisja lekarska do spraw inwalidztwa i zatrudnienia (KIZ) a związek śmierci ze służbą wojskową — prezydium właściwej rady narodowej.

¹⁶ Zob. również rozporządzenie Ministrów Obrony Narodowej i Spraw Wewnętrznych z 18.IV.1959 r. (Dz. U. Nr 29, poz. 174).

Inwalida otrzymuje rentę inwalidzką wyrównawczą (art. 15 ust. 3): a) jeżeli wykonuje zatrudnienie z przeciętnym miesięcznym zarobkiem niższym niż 80% podstawy wymiaru renty, b) nie osiąga dochodów z innych źródeł uzasadniających zawieszenie prawa do pełnej renty inwalidzkiej lub jej obniżenie.

Dekret (art. 16) ustanawia minimum renty inwalidzkiej. Dla inwalidy I grupy, jeżeli inwalidztwo pozostaje w związku ze służbą wojskową, wynosi ona (wraz ze wszystkimi dodatkami z wyjątkiem dodatków dla żony, dzieci, wnuków i rodzeństwa) dla rencistów nie zatrudnionych i nie posiadających dochodu z innych źródeł — 1 200 zł miesięcznie.

Podobnie jak przy rencie wymierzonej na podstawie przepisów o powszechnym zaopatrzeniu emerytalnym, również i do renty inwalidzkiej przysługującej na podstawie dekretu o z. in. przewidziane są dodatki: a) dla pracowników nauki (jeżeli żołnierz przed powołaniem do służby wojskowej był pracownikiem nauki — art. 19), b) za odznaczenia (orderami lub tytułami — art. 20), c) rodzinne (dla żony, dzieci, wnuków i rodzeństwa art. 28). Dodatki te przysługują bez względu na to, czy inwalidztwo pozostaje w związku ze służbą, czy też nie. Inwalidzi, których inwalidztwo nie pozostaje w związku ze służbą, mogą nadto otrzymać dodatek za nieprzerwany okres zatrudnienia po wyzwoleniu. Warunki i wysokość tego dodatku są takie same jak w powszechnym zaopatrzeniu emerytalnym (art. 18 ust. 1 dekretu o z. in. w związku z art. 11 i 57 dekretu z 25.VI.1954 r.)

Inwalidom (a także częściowo i członkom ich rodziny) przysługują także świadczenia w naturze:

1) Tak więc inwalidom przysługuje pomoc lecznicza i położnicza w zakresie przewidzianym dla pracowników (a dla członków ich rodzin — w zakresie przewidzianym dla członków rodziny pracownika). Renciści i członkowie ich rodzin zwolnieni są od opłat za lekarstwa i środki opatrunkowe. Inwalidzi otrzymują bezpłatnie protezy, aparaty ortopedyczne i środki pomocnicze (art. 23). Szczegółowy zakres, zasady i tryb udzielania tych świadczeń określa zarządzenie Ministra Pracy i Opieki Społecznej z 20.VII.1955 r. (Monitor Polski z 1955 r. Nr 70, poz. 887, z 1956 r. Nr 38, poz. 451 i z 1958 r. Nr 45, poz. 261).

2) Inwalida może być poddany specjalnemu leczeniu i przysposobieniu do zawodu (art. 24); inwalidzi mogą też na swój wniosek być umieszczeni w domu rencistów lub w innym zakładzie pomocy społecznej (art. 27).

3) Szczególne uprawnienia przysługują inwalidom w zakresie zapewnienia pracy (art. 26). Prezydium właściwej rady narodowej obowiązane jest na wniosek inwalidy skierować go do zakładu pracy, który obowiązany jest go zatrudnić. Stosunek pracy z inwalidą podlega szczególnej ochronie prawnej. W tym względzie istnieje bogate orzecznictwo sądowe, którego omówienie przekroczyłoby granice niniejszego artykułu. Szczegółowe przepisy w sprawie zatrudniania inwalidów zawarte są w zarządzeniu Ministra Pracy i Opieki Społecznej z 6.XII.1955 r. (Monitor Polski Nr 123, poz. 1605).

4) Inwalidzi mają prawo (art. 25) do ulg taryfowych przy przejazdach kolejowych (33% zniżka). Sprawę tych zniżek kolejowych normuje § 39 Taryfy osobowej, bagażowej i ekspresowej PKP w brzmieniu ustalonym w zarządzeniu Ministra Komunikacji z 2.V.1957 r. oraz odpowiednie instrukcje Ministra Pracy i Opieki Społecznej.

5) Osobom pobierającym rentę rodzinną przysługuje pierwszeństwo w umieszczaniu dzieci w żłobkach, domach dziecka i przedszkolach (art. 40).

Ponieważ renta rodzinna jest świadczeniem pochodnym, przeto uzyskanie jej jest zależne przede wszystkim od tego, czy osoba, po której ma być przyznana powyższa renta, odpowiada specjalnym warunkom. A więc wstępnym warunkiem tej renty jest śmierć (zaginięcie żołnierza na terenie działań wojennych) żołnierza. Dekret (art. 30 ust. 3) stanowi, że renta rodzinna po żołnierzu przysługuje, jeżeli śmierć jego nastąpiła a) w czasie odbywania czynnej służby wojskowej lub b) w ciągu 6 miesięcy po zwolnieniu ze służby i jest następstwem chorób powstałych lub urazów doznanych w czasie odbywania czynnej służby wojskowej.

Rentę rodzinną mogą pobierać: małżonek, dzieci, wnuki i rodzeństwo oraz rodzice żołnierza, jeżeli odpowiadają warunkom przewidzianym w przepisach o powszechnym zaopatrzeniu emerytalnym (art. 30 ust. 2).

Wszystkim członkom rodziny przysługuje (tak jak w powszechnym zaopatrzeniu emerytalnym) łączna renta rodzinna (art. 31 ust. 1). Jeżeli śmierć żołnierza (inwalidy) nastąpiła w związku ze służbą wojskową (o tym, kiedy to ma miejsce, stanowi art. 32), to wysokość renty rodzinnej podwyższa się o 10% podstawy wymiaru renty (art. 31 ust. 3). Rentę rodzinną wymierza się według stawek procentowych (od podstawy wymiaru renty, którą ustala się w zasadzie według reguł określonych w przepisach o powszechnym zaopatrzeniu emerytalnym — art. 31 ust. 1 dekretu o z. in.) wskazanych w art. 31 ust. 2 dekretu. Do renty rodzinnej przysługują dodatki (zob. art. 33, 34 dekretu). W określonych wypadkach renta rodzinna ulega zawieszeniu (art. 41 dekretu).

Specjalne zasady obowiązują w razie niesłusznego skazania inwalidy i następnie zrehabilitowania go (zob. art. 58 dekretu i rozporządzenie Rady Ministrów z 20.III.1958 r. — Dz. U. Nr 15, poz. 66).

IV

Zaopatrzenie emerytalne górników i ich rodzin.¹⁷ Trzecim z kolei aktem ustawodawczym, który zmieniła w istotny sposób omawiana ustawa z 28.III.1958 r., jest ustawa z 28.V.1957 r. o zaopatrzeniu emerytalnym górników i ich rodzin (Dz. U. Nr 32, poz. 13). Jednolity tekst ustawy z 28.V.1957 r. został ogłoszony w Dz. U. z 1958 r. Nr 23, poz. 99. Obowiązuje ona od 1.IV.1957 r.

Poprzednio zaopatrzenie emerytalne górników oparte było na tzw. „Karcie Górnika”, którą to nazwą oznaczono uchwałę Rady Ministrów z 30.XI.1949 r. w sprawie szczególnych przywilejów dla górników w górnictwie węglowym (Mon. Pol. Nr A-100, poz. 1175) i uchwałę Prezydium Rządu nr 15 (właściwa „Karta Górnika”) z 10.I.1951 r. w sprawie wysokości świadczeń emerytalnych dla górników zatrudnionych pod ziemią (Mon. Pol. Nr A-5, poz. 64). Pierwotnie — od 1.I.1951 r. — te szczególne przywileje (w zakresie świadczeń emerytalnych) nadane zostały pracownikom w górnictwie węglowym i niektórych innych b. ważnych działów górnictwa. Stopniowo następowało rozszerzenie tych przywilejów na inne gałęzie górnictwa oraz na niektóre grupy pracowników nie zatrudnionych pod ziemią (od kiedy następowało to rozszerzenie, wynika to z art. 5 ustawy z 28.V.1957 r.). Wspomniane przepisy obowiązujące przez wejście w życie ustawy z 28.V.1957 r. są jeszcze obecnie aktualne ze względu na to, że — na zasadzie art. 33 omawianej ustawy — do wniosków o renty górnicze, zgłoszonych przed dniem wejścia w życie tej ustawy, stosuje się dotychczasowe przepisy.

Ze względu na brak miejsca również i ustawie z 28.V.1957 r. o zaopatrzeniu emerytalnym górników i ich rodzin (w skróceniu „ustawa o z. gór.”) poświęcę tylko nieliczne uwagi.

Według uzasadnienia projektu rządowego ustawy¹⁸ z 28.III.1958 r.

¹⁷ Zaopatrzenie to zostało omówione m. i. w artykułach Woźniczki pt. „Zmiana przepisów o rentach z Karty Górnika” (PZS nr 6 z 1957 r.) i pt. „O uprawnieniach do rent z Karty Górnika według stanu prawnego obowiązującego od 1 lipca 1958 roku” (PUS nr 7 z 1958 r.).

¹⁸ Por. s. 3 i 6 uzasadnienia projektu rządowego ustawy z 28.3.1958 r. (Druk sejmowy nr 135 z 1958 r.)

(zmieniającej m. i. ustawę o z. gór.) ustawa ta „rozciega przepisy o zaopatrzeniu górników ich rodzin na pracowników zatrudnionych w kopalniach siarki (...)”, co „uzasadnione jest stale wzrastającym znaczeniem siarki w gospodarce narodowej i uciążliwymi warunkami pracy w tych kopalniach (...)”; ustawa „wprowadza wszystkie zasady dotyczące ogółu pracowników do przepisów zaopatrzenia emerytalnego górników”.

Omawiając w najogólniejszych zarysach przepisy o zaopatrzeniu emerytalnym górników i ich rodzin w brzmieniu obowiązującym od 1.VII.1958 r., stwierdzić należy, co następuje:

1) Ustawa (art. 1 ust. 1) posługuje się pojęciem „renta górnicza”. Obejmuje ona górniczą rentę starczą, górniczą rentę inwalidzką i górniczą rentę wdowią.¹⁹ Jeżeli chodzi o innych członków rodziny zmarłego górnika (poza wdową uprawnioną do renty górniczej), to nie otrzymują oni renty górniczej, lecz mają prawo do renty rodzinnej w wysokości i na warunkach określonych w dekrete o powszechnym zaopatrzeniu emerytalnym (art. 1 ust. 2 i art. 19 ust. 1). Jeżeli wdowa otrzymuje rentę górniczą, to renta rodzinna dla uprawnionych członków rodziny zmniejsza się o część, która przysługiwałaby wdowie (zob. art. 19 ust. 2.).

2) Podstawowym warunkiem uzyskania prawa do renty górniczej z tytułu własnej pracy (tj. renty starczej lub inwalidzkiej) jest praca górnicza lub praca równorzędna z pracą górniczą. Ustawa w art. 2 ust. 1 wymienia wyczerpująco, jakie zatrudnienie uważa się za pracę górniczą (praca pod ziemią w określonych kopalniach, praca przy głębieniu szybów, praca na odkrywce w kopalniach siarki²⁰, praca w charakterze dozoru ruchu oraz kierownictwa ruchu kopalni i przedsiębiorstw i inne). Co należy uważać za pracę równorzędną z pracą górniczą, wymienia wyczerpująco art. 2 ust. 2 (pełnienie funkcji I i II sekretarza lub instruktora podstawowej organizacji partyjnej — w określonych warunkach, praca na stanowiskach wymagających kwalifikacji inżyniera lub technika w zakresie górnictwa²¹ — w określonych warunkach i inne). Nadto ustawa

¹⁹ Z braku miejsca pomijam tu omówienie rent górniczych w szczególnych wypadkach, tzn. rent przysługujących (w określonych warunkach) osobom nie wykonującym pracy górniczej lub równorzędnej, które stały się inwalidami wskutek wypadku lub choroby zawodowej, oraz rent przysługujących członkom rodziny pozostałym po tych osobach. Zagadnienie to normuje art. 26—30 ustawy.

²⁰ Por. rozporządzenia Ministra Pracy i Opieki Społecznej z 24.5.1958 r. w sprawie określenia stanowisk pracy w kopalniach siarki oraz w przedsiębiorstwach górniczych wykonujących roboty dla kopalni siarki, która uważa się za zatrudnienie na odkrywce (Dz. U. Nr 39, poz. 177).

²¹ Por. także rozporządzenia Ministra Pracy i Opieki Społecznej z 12.7.1957 r. w sprawie określenia pracowników dozoru ruchu kopalń oraz pracowników za-

— tak jak dekret z 25.VI.1954 r. — zna pojęcie okresów zaliczalnych do pracy górniczej (art. 3 ustawy). Są to okresy pobierania zasiłków z ubezpieczenia społecznego z powodu choroby lub macierzyństwa z tytułu pracy górniczej oraz — w warunkach określonych bliżej w art. 3 — okresy wymienione w art. 8 dekretu z 25.VI.1934 r. o powszechnym zaopatrzeniu emerytalnym (służba w Wojsku Polskim po 1.XI.1918 r., okres działalności rewolucyjnej i inne). W pewnych wypadkach (np. przy zatrudnieniu pod ziemią lub na odkrywce w kopalniach siarki przy pracach w przodkach bezpośrednio przy urabianiu i ładowaniu urobku albo przy głębieniu szybów; zob. zresztą art. 4 ustawy) zalicza się robotnikom lata przepracowane w wymiarze półtorakrotnym.

3) Renta górnicza z tytułu własnej pracy przysługuje tylko wtedy, gdy pracownik wykonywał pracę górniczą lub pracę z nią równorzędną (art. 2) po dniu objęcia go przepisami o rentach górniczych²². Od kiedy to następowało, stanowi o tym art. 5 ust. 2 ustawy. Wymagane jest również, by po tym dniu pracownik spełnił warunki uprawniające do renty (osiągnięcie wieku starczego, powstanie inwalidztwa).

4) Dalszą przesłanką powstania renty górniczej z tytułu własnej pracy jest to, by osiągnięcie wieku starczego (jeżeli chodzi o rentę starczą) lub powstanie inwalidztwa (jeżeli chodzi o rentę inwalidzką) nastąpiło w czasie wykonywania pracy górniczej lub równorzędnej albo w czasie pobierania zasiłków z ubezpieczenia społecznego z powodu choroby (art. 8 ust. 1 i art. 10 ust. 1 ustawy). Wynika z tego, że przepisy o górniczej rencie starczej lub inwalidzkiej są bardziej rygorystyczne niż przepisy o takiej samej rencie z mocy przepisów o powszechnym zaopatrzeniu inwalidzkim. Te ostatnie bowiem przepisy — jak wiadomo — dopuszczają, by osiągnięcie wieku starczego lub powstania inwalidztwa nastąpiło po upływie 5 lat (przy rencie starczej) i 2 lat (przy rencie inwalidzkiej) od ustania zatrudnienia.

5) Do powstania prawa do górniczej renty starczej wymagane jest, niezależnie od płci, osiągnięcie 55 lat życia i posiadanie 25 lat pracy górniczej lub równorzędnej i okresów zaliczalnych do pracy górniczej (art. 8 ust. 1), a do górniczej renty inwalidzkiej wymagane jest posiadanie 5 lat pracy górniczej lub równorzędnej i okresów zaliczalnych do pracy

trudnionych na stanowiskach wymagających kwalifikacji inżyniera lub technika w zakresie górnictwa (Dz. U. Nr 41, poz. 188).

²² Jak już wspomniałem, następowało to stopniowo, gdyż stopniowo przywileje w zakresie zaopatrzenia emerytalnego dla górników, zawarte w „Karcie Górnika”, obejmowały coraz nowe dziedziny górnictwa i nowe grupy pracowników.

górnicy, które powinny przypadać na okres ostatnich 10 lat przed ustaniem pracy górniczej lub równorzędnej albo też przed ustaniem prawa do zasiłku z ubezpieczenia społecznego, wypłacanego z powodu choroby bezpośrednio po ustaniu tej pracy (art. 10 ust. 1).

Jeżeli wypadek w zatrudnieniu lub choroba zawodowa spowodowały inwalidztwo pracownika, to prawo do górniczej renty inwalidzkiej przysługuje bez względu na okres pracy górniczej lub równorzędnej (art. 10 ust. 2). Co do zaliczenia do grup inwalidztwa istnieją takie same zasady jak w dekreście o powszechnym zaopatrzeniu emerytalnym.

Wysokość górniczej renty starczej określona została w art. 9 (istnieją zasadniczo 4 sztywne stawki górniczej renty starczej), a wysokość górniczej renty inwalidzkiej — w art. 14 ustawy (wysokość tej renty jest uzależniona m. i. od długości zatrudnienia). W określonych wypadkach (ust. 9. art. 5 i art. 14 ust. 5²³) renta górnicza ulega zawieszeniu.

Do wspomnianych rent górniczych przysługują dodatki określone w art. 20—22 ustawy. Górnicza renta starcza i inwalidzka łącznie z dodatkami (z pewnymi wyłączeniami) nie może przekraczać podstawy wymiaru renty (art. 9 i 16).

6) Górnicza renta wdowa przysługuje wdowie po pracowniku, który odpowiadał warunkom wymaganym do uzyskania górniczej renty starczej lub inwalidzkiej albo pobierał jedną z tych rent. Przy górniczej rencie wdowiej charakterystyczne jest to, że wdowa (inaczej niż według przepisów o powszechnym zaopatrzeniu emerytalnym) ma prawo do tej renty niezależnie od wieku, stanu zdrowia lub faktu wychowywania dzieci. Tłumaczy się to długoletnią tradycją w tym zakresie. Wysokość tej renty została określona w art. 18 ustawy, dodatki zaś do tych rent — w art. 22 i 23 ustawy.

7) Zauważyć w końcu należy, że tym pracownikom wykonującym pracę górniczą, którzy nie spełniają warunków do powstania renty górniczej (warunki te są niejednokrotnie ostrzejsze niż w dekreście z 25.VI. 1954 r.), przysługuje prawo do renty przewidzianej w dekreście z 25.VI. 1954 r. o powszechnym zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin.

²³ Por. też rozporządzenie Rady Ministrów z 6.5.1958 r. w sprawie określenia wypadków, w których w czasie wykonywania zatrudnienia przez górników następuje zawieszenie wypłaty tylko części górniczej renty starczej (Dz. U. Nr 26, poz. 112).